

Hlavní příčiny úmrtí obyvatel Lhenic okolo r. 1800

Konec století přímo vybízí k ohlédnutí se za minulostí. Doba před sto lety se nám, kteří jsme překročili již padesátku, však nezdá příliš vzdálená. Její atmosféru známe z vyprávění prarodičů, případně rodičů. Tyto rodinou zprostředkované informace již zpravidla nemáme o údobí před dvěma sty lety. V té době žila plná čtvrtina předků mé maminky v jihočeských Lhenicích. Ale nechci v tomto příspěvku čtenáři prezentovat údaje, které by se dotýkaly jen několika rodin. Podrobil jsem určitému rozboru příčiny úmrtí v tomto jihočeském městysi v údobí jednadvaceti let, ohraničených roky 1790 - 1810. Výsledky, k nimž jsem dospěl, považuji za zajímavé a domnívám se, že pro zmíněnou dobu mají obecnější platnost.

Příčiny úmrtí zapisované v matrikách před 200 lety jsou převážně laickými diagnózami. Proto mezi nimi převládají chorobné příznaky. Nejčastěji uváděným symptomem byl psotník. Tak byly označovány křeče při vysokých teplotách, jejichž důvody byly rozmanité. Ve sledovaném údobí jsou v matrice zemřelých pro Lhenice kromě psotníku zapsány jako příčiny smrti tyto příznaky: otok, vodnatelnost, dušnost, sešlost věkem, píchání, kolika, vrhnutí aj. Kromě toho jsou zde ale uvedeny i skutečné diagnózy chorob, jejichž příznaky byly dobře známy i laikům a není důvod pochybovat o jejich správnosti. Byly to především pravé neštovice, tyf a souchotiny. Tyto infekční nemoci byly příčinou smrti nejméně 40% zemřelých obyvatel Lhenic na přelomu 18. a 19. století. Skutečný počet byl jistě ještě vyšší. Tak jsem do počtu zemřelých na souchotiny nezahrnul žádnou diagnózu hlíz, z nichž jistě většina byla tuberkulózního původu, stejná příčina se mohla skrývat za některou vodnatelností. Tuberkulóza smrtíla povětšinou pomalu, svou daň si vybírala každoročně a ve všech věkových skupinách.

Epidemie pravých neštovic postihovaly Lhenice pravidelně ve čtyřletých intervalech. V letech 1792 - 1804 docházelo při těchto hromadných virových nákazách k prvním úmrtím v měsíci lednu až dubnu, epidemie roku 1808 (s největším počtem zemřelých) vznikla na podzim a skončila v lednu 1809. Z celkového počtu 119 úmrtí na neštovice bylo 106 u dětí, které nedosáhly věku 4 let, 10 bylo mladších pěti let, dvě děti byly pětileté a jedno sedmileté.

Třetí skupinu, kterou uvádím pod diagnózu tyfu, tvoří onemocnění, která jsou v matrice zapsána pod názvy horká nemoc, horká zimnice, či hlavnička. Tehdejší doba nemohla rozlišovat mezi břišním tyfem a paratyfy, ale neodlišovala ani skvrnitý tyf či tyf návratný. Právě začátkem 19. století v souvislosti s napoleonskými válkami probíhala v Čechách epidemie skvrnitého tyfu, jehož původce je přenášen vši šatní. Je možné, že 11 případů úmrtí na tyf, k nimž došlo ve Lhenicích od února do května roku 1801, bylo právě na tyf skvrnitý. Jinak mám za pravděpodobné, že v ostatních letech to byl břišní tyf, nebo paratyfy, tedy alimentární nákazy šířené převážně kontaminovanou vodou. Není bez zajímavosti, že k těmto úmrtím docházelo ponejvíce v jarních měsících. Protože tyf byl příčinou smrti jen dospělých (většinou v produktivním věku) či osob dospívajících, lze se i zde domnívat, že úmrtí dětí na tyto choroby se skrývají pod některými „symptomatickými diagnózami“. S pravými neštovicemi jsem se již neseťkal, ze svého mládí si však pamatuji několik lidí, kteří je prodělali a jejichž tváře byly typicky zjizveny. V bývalém Československu zemřel na tuto nemoc poslední člověk před 3/4 století, v roce 1925. Právě neštovice se v současnosti považují za definitivně vymýcené a proto se u nás již řadu let proti nim ani neočkuje.

S břišním tyfem jsem se setkal jako medík a z počátků své chirurgické praxe si vzpomínám i na operaci žlučníku u bacilonosiče tyfu. K likvidaci této choroby pomohla zejména preventivní opatření v oblasti komunální hygieny a aktivní vyhledávání a léčba bacilonosičů, v neposlední řadě pak aktivní imunizace.

S tuberkulózou jsem se setkával opakovaně. Tato nákaza prostupuje difuzně celým civilizovaným lidstvem a vlastně se jí nakazil v průběhu života každý. Jen menší část infikovaných však onemocněla. V první polovině dvacátého století se morbidita odhadovala na desateronásobek mortality. Tento model ovšem nemůže platit pro dobu před 200 lety, kdy léčba tohoto onemocnění nebyla prakticky žádná a proto byla i úmrtnost vysoká. Odhaduji, že počet nemocných tuberkulózou ve Lhenicích tvořil na přelomu 18. a 19. století třetinu tamního obyvatelstva. Na rozdíl od neštovic a tyfu se u nás současná medicína musí s tuberkulózou potýkat i nadále, i když tato choroba již desetiletí nepředstavuje takový problém, jako v minulosti.

Každou dobu provázejí určitá onemocnění. Ta spoluurčují její charakter, ovlivňují i jednání lidí a osudy mnohdy nejen jednotlivců a rodin. Informace o zdravotním stavu obyvatelstva v dané době a místě nám proto může osvětlit mnohé z rodinné historie.

Státní oblastní archiv v Třeboni, sbírka matrik,
Fara Lhenice 9 (Z 1785 - 1872 pro Lhenice)

Rok	Úmrtí celkem	Z toho minimální počty zemřelých na		
		souchotiny	neštovice	tyfy
1790	29	5	-	-
1791	30	7	1	1
1792	38	3	7	2
1793	29	7	-	1
1794	36	9	-	1
1795	34	6	-	2
1796	66	9	21	3
1797	34	5	-	2
1798	28	7	-	2
1799	25	2	-	2
1800	55	4	31	2
1801	24	4	-	11
1802	21	5	-	4
1803	24	4	-	4
1804	55	14	21	2
1805	12	2	-	-
1806	24	6	-	3
1807	28	5	-	-
1808	62	4	37	2
1809	15	1	1	1
1810	38	5	-	2
Celkem	707	114	119	47